

O ȘTAMPILĂ DE BRONZ DE LA PĂCUIUL LUI SOARE

DE

SILVIA BARASCHI

În campania de săpături arheologice a anului 1971 în cetatea bizantină din insula Păciul lui Soare¹ a fost descoperită o piesă din bronz a cărei prezentare constituie obiectul notei de față².

Piesa este foarte bine conservată, astfel că unele detalii de lucru se disting clar. Este alcătuită dintr-o plăcuță de formă alungită, cu marginea reliefată, înaltă de 5 mm, avînd unul din capete oarecum rotunjit iar celălalt ascuțit. În cîmpul interior se află trei litere în relief, de aceeași înălțime ca și marginea. De o parte și de alta a capătului ascuțit, în plan orizontal, sînt dispuse două torți mici. Grosimea lor, ca și a literelor și a marginii, variază între 1—3 mm. Pe spatele plăcuței a fost lipită prin sudare o tortiță înaltă de 6 mm și lată de 3,5 mm. Alături de ea se află un orificiu mic care coincide cu interiorul uneia din litere; spre capătul ascuțit plăcuța este prevăzută cu un al doilea orificiu, asemănător cu primul. Lungimea întregii piese este de 4 cm iar lățimea maximă, în zona celor două tortițe atinge 2 cm. A fost confecționată cu ajutorul unui tipar în care s-a turnat metalul topit; conturul său sugerează în ansamblu forma unei amfore (fig. 1 și 2).

Fără îndoială piesa reprezintă negativul unei ștampile prin a cărui imprimare într-un material cu o anumită plasticitate, cum e, de pildă, lutul³, rezulta o ștampilă englicică⁴. Aceasta ar fi putut aparține unui meșter olar.

¹ Bibliografia completă la Petre Diaconu, Dumitru Vâlceanu, *Păciul lui Soare, Cetatea bizantină*, vol. I, București, 1972.

² Piesa a fost găsită în secțiunea IV, de către Dumitru Vâlceanu care ne-a cedat-o spre publicare.

³ Cele două orificii cu care a fost înzestrată piesa ar fi putut avea un rol funcțional; este posibil ca prin ele să fi „respirat” pasta în momentul aplicării ștampilei.

⁴ Majoritatea ștampilelor publicate și deci necunoscute de noi sînt executate astfel încît literele sau semnele apar reliefate într-un cîmp adîncit față de suprafața vasului. Par a face excepție două din cele descoperite la Dinogetia (vezi I. Barnea, *Dinogetia*, I, București, 1967, p. 252, fig. 154/10, 11).

Piesa a fost găsită într-un nivel feudal timpuriu, databil către mijlocul secolului al XI-lea⁵. Se apreciază că la această vreme cetatea de la Păcuilui lui Soare, pierzându-și caracterul strict militar din veacul al X-lea, avea deja un caracter civil pronunțat⁶. Materialul ceramic corespunzător acestui nivel medieval, existent și în alte complexe arheologice de la Dunărea de Jos, este bine cunoscut. Astfel, se știe că dintre categoriile ceramice aparținând primei jumătăți a secolului al XI-lea, doar amforele sînt uneori șampilate⁷. Tipul frecvent întîlnit în toate așezările din această perioadă este reprezentat de amforele sferoidale⁸. Foarte adesea acestea poartă pe umăr, cite o dată și pe toartă, sau numai pe toartă, ștampele conștind din monograme, litere, ori simple semne, înscrise într-un cartuș de formă dreptunghiulară, pătrată, circulară etc⁹. Ținînd seama de această realitate, precum și de forma sugerată de conturul ștampei, presupunem că ea a servit la marcarea amforelor.

O asemenea interpretare poate fi susținută și de analogia prezentată de o altă șampilă, descoperită tot la Păcuilui lui Soare, în 1958¹⁰. Aceasta este imprimată pe un fragment de amforă sferoidală și se înfățișează sub forma unui cartuș alungit, ușor ascuțit la un capăt; în partea opusă, șampilă a fost mai slab imprimată și de aceea nu i se poate distinge clar conturul. În cîmpul interior se găsesc, dispuse longitudinal, trei semne, ultimul dintre ele fiind afectat de imprimarea mai slabă (fig. 3/a).

Legenda ștampei-negativ descoperite în 1971 este alcătuită¹ de asemenea din trei litere, dispuse în același mod. Pozitivul (obținut prin

⁵ Dealtfel, după cum ne asigură prof. I. Barnea și prof. D. Tudor, caracterul epigrafic al textului nu contravine unei asemenea datări.

⁶ Vezi Petre Diaconu, Pontica, 3, 1970, p. 287.

⁷ Aceste ștampe nu au nici o legătură, din punct de vedere al tehnicii de execuție, cu mărcile de olar proprii vaselor din cultura Dridu.

⁸ Alături de amforele sferoidale, în complexele datate în prima parte și către mijlocul secolului al XI-lea apar și amfore cu torțile supranălțate avînd un „guler” pe marginea gurii în formă de pilnie (vezi I. Barnea, SCIV, 5, 1954, 3-4, p. 514-518, fig. 1/1; 3/1; idem, Materiale, 6, 1959, p. 905-907, fig. 2/1; 3/1; idem, *Dinogetia*, I, București, 1967, p. 249-259 și fig. 154/1; 159/1; idem, *Din istoria Dobrogei*, III, București, 1971, p. 261-266; Gr. Florescu, Radu Florescu, Petre Diaconu, *Capidava*, I, București, 1958, p. 209; Petre Diaconu, Materiale, 6, 1959, p. 659; R. Demangel și E. Mamboury, *Le quartier des Manges et la première région de Constantinople*, Paris, 1939, p. 148-149; I. Țîngova, *Izvestija-Sofia*, 22, 1959, p. 250, fig. 5 și p. 256, fig. 10; A. L. Iacobson, SA, 15, 1951, p. 335-339 și fig. 6/27, 28, fig. 10/33, 34; idem, MIA, 63, 1959, p. 306-316; S.A. Pletneva, MIA, 75, 1959, p. 243-244; idem, *Keramika i steklo drevnei Tmularacani*, Moscova, 1963, p. 53.

⁹ Vezi I. Barnea, SCIV, 5, 1954, 3-4, p. 514; idem, *Dinogetia*, I, p. 251 și fig. 154/2-14; idem, *Din istoria Dobrogei*, III, p. 262 și fig. 86/2-14; Petre Diaconu, Materiale, 7, 1959, p. 603, fig. 5/1, 2; idem, *Dacia, N.S.*, 5, 1961, p. 497, fig. 9/1, 2; R. Demangel și E. Mamboury, *op. cit.*, p. 150, fig. 200/42-44 și p. 151, fig. 201/49-53, 55-58, 62-63, 93-96; I. Țîngova, *op. cit.*, p. 252, fig. 7; A. L. Iacobson, MIA, 17, 1950, p. 162, fig. 106. Aceleași ștampe sînt publicate în SA, 15, 1951, p. 336, fig. 7/1-2, unde sînt datate în secolul al X-lea și în MIA, 63, 1959, p. 316, fig. 170, aici fiind datate în secolele IX-X; S.A. Pletneva, MIA, 75, p. 244, fig. 30. Amforele piriforme cu „guler”, contemporane cu cele sferoidale poartă și ele uneori mărci de olar sau de atelier dar acestea au fost tratate cu vopsea roșie, neagră sau chiar albă (vezi R. Demangel și E. Mamboury, *op. cit.* p. 148 și p. 150, fig. 200/1-41, 46-47; p. 151, fig. 201/65-92; I. Barnea *Dinogetia*, I, p. 259 și p. 265, fig. 162/2). Amforele cu torțile supranălțate și gura îngroșată prezintă numai sem zgliriate în pasta arsă, fiind dealtfel datate într-o perioadă mai tîrzie (vezi bibliografia cit. tă în nota de față și Petre Diaconu, *Dacia, N.S.*, 16, 1972, p. 322).

¹⁰ Petre Diaconu, Materiale, 7, 1959, p. 603, fig. 5/2; idem, *Dacia, N.S.*, 5, 1961, p. 497, fig. 9/2.

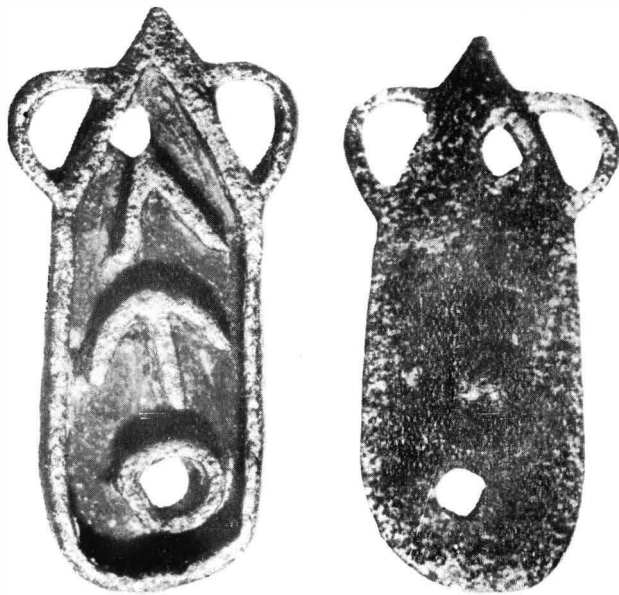

Fig. 1. Păcuil lui Soare. Ștampilă de bronz.

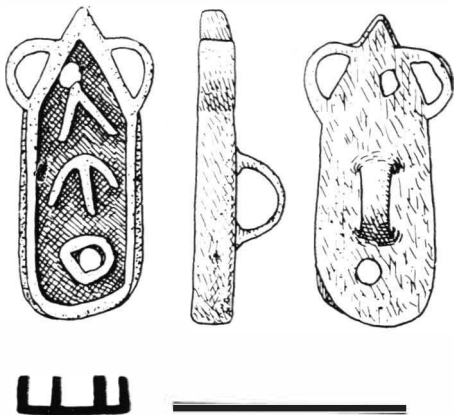

Fig. 2. Ștampilă de bronz (desen, mărime naturală).

a

b

Fig. 3. Păcuil lui Soare. a) fragment al unei amfore sferoidale ștampilată; b) ștampila descoperită în 1971, imprimată în plastilină

imprimarea în plastilină, fig. 3/b), pare să redea prin literele ΓΞΘ forma prescurtată a numelui ΓΕΩΡΓΙΟΣ¹¹. Prin analogie cu situații similare¹² presupunem că acesta era numele meșterului olar. Nu putem totuși depăși etapa supozițiilor deoarece unele elemente, ca de pildă poziția primei litere sau înlocuirea lui ω cu o, sînt de natură să impună rezerve. Considerăm că, indiferent de interpretarea dată celor trei litere, rostul — de ștampilă — al piesei, rămîne același.

Prezența sa într-un nivel medieval timpuriu al așezării ce s-a dezvoltat la adăpostul puternicelor ziduri construite de bizantini, poate fi pusă în legătură cu eventuala existență a unui atelier în care se lucrau amfore¹³. Dealtfel, unii cercetători apreciază că anumite forme ceramice caracteristice atelierelor bizantine au fost produse și în Dobrogea. Referindu-se strict la categoria amforelor I. Barnea consideră că nu este deloc exclusă o „producție paristrieană”¹⁴, iar cercetătoarea bulgară I. Čangova, vorbind despre amforele din Bulgaria, emite o opinie asemănătoare¹⁵. Afirmatia lui I. Barnea are însă în vedere numai exemplarele executate într-o tehnică mai puțin bună și, în orice caz, neștampilate. Credem că descoperirea ștampilei-negativ de la Păcuiul lui Soare poate modifica și mai mult perspectiva pe care o avem astăzi asupra locului de proveniență al amforelor sau, mai exact, a unora dintre ele. Totuși, pînă la surprinderea indiscutabilă și a altor elemente (materialul ceramic reprezentat de amfore nu a fost prelucrat integral iar cercetarea așezării nu este epuizată) desigur că rămînem încă în domeniul ipotezelor.

Oricum, socotim că trebuie menționat, în încheiere, faptul că această piesă se încadrează într-o grupă restrînsă de obiecte, descoperite în aceeași așezare, decamdată unice¹⁶.

A BRONZE STAMP FROM PĂCUIUL LUI SOARE

ABSTRACT

In the Byzantine fortress from the Păcuiul lui Soare island a bronze piece formed of a small plate with an edge 5 mm high and an ear on its back was discovered in 1971. There is a text on the inside field consisting of three letters (figs. 1 and 2).

¹¹ Este mult mai puțin probabil ca cele trei litere să reprezinte prescurtarea numelui¹ de AEON.

¹² A.L. Jacobson, MIA, 17, 1950, p. 162, fig. 106. Aceași ștampilă apare în MIA, 63, p. 316, fig. 170/1 precum și în SA, 15, p. 336, fig. 7/1. Se pare însă că în acest caz este vorba de o greșeală în confecționarea tiparului care conține pozitivul, ștampila imprimîndu-se astfel în negativ. Pentru comparație vezi alte prescurtări ale aceluiași nume în R. Demangel și E. Mamboury, *op. cit.*, p. 150, fig. 200/14, 28 și în *Dinogelia*, I, p. 263, fig. 161/13.

¹³ Pînă în 1971 la Păcuiul lui Soare nu s-a găsit nici un indiciu despre vreun atelier de olărie databil în veacurile X—XI (vezi Petre Diaconu, D. Vâlceanu în monografia *Păcuiul lui Soare*, p. 121, 165).

¹⁴ I. Barnea în *Dinogelia*, I, p. 257; idem, în *Din istoria Dobrogei*, III, p. 265.

¹⁵ I. Čangova, *op. cit.*, p. 254.

¹⁶ Cîntarele de bronz pentru verificarea hiperperilor (vezi Petre Diaconu, Pontica, 3, p. 290—291), sigiliul împăratului Alexe I Comnenul (idem, SCN, 4, 1968, p. 249—250), unica monedă de argint cu legenda în limba greacă de la Gheorghe Terter I (idem, Arheogigija-Sofia, 1962, 2, 4, p. 49 = SCIV, 15, 1964, 1, p. 145—146, fig. 3)

The piece is considered to be a stamp for amphoras, and the text an abbreviation of the name ΓΕΩΡΓΙΟΣ. The discovery of this stamp leads to the assumption that there was a potter's workshop in the first part of the 11th century.

THE EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1. Păcuil lui Soare. Bronze stamp.

Fig. 2. Bronze stamp (drawing, full-size).

Fig. 3. Păcuil lui Soare: a) fragment of a stamped spheroidal amphora; b) the stamp discovered in 1971, imprinted on a piece of plasticine.